

Nemzetiségi viszonyok

Az 1730-as évek elején Csömör „szláv telep” volt Bél Mátyás szerint. Korabinszky 1786-ban azt állította, hogy tót falu. Vályi András 1796-ban ugyancsak tót falunak nevezte. Fényes Elek 1837-ben már tót-német falunak nevezte.

Örkényi Ferenczy József 1844-ben kiadott munkájában tót faluként szerepel kevés magyarral és némettel. Fényes Elek 1851-ben megjelent munkájában már tót-német falunak minősült.

A kor tudományos színvonalán ezek a megállapítások nagyjából fedték a valóságot, a levéltári források vizsgálatával azonban pontosabb és mélyebb ismereteket is szerezhetünk Csömör község nemzetiségi viszonyairól.

a. A tótok (szlovákok)

A korabeli Felföldről, a későbbi Felvidékről, a jelenlegi Szlovákia területéről érkeztek az első telepesek Csömörrre a hagyomány szerint. Nincs is ebben semmi rendkívüli, a töröktől visszafoglalt területekre megindult a visszaáramlás, melyben magyarok, tótok, németek, cigányok stb. is részt vettek.

Különösen elgondolkodtató Csömör családfőinek névanyaga 1715-ben, mert ezek azok az embere, akik legelőször letelepedtek itt. Az Ördög, Bak, Dudás, Szabó, Szűcs, Kardos, Csordás, Kondás, Veres családnevek nem tipikusan szlovákok, sőt egészen magyarok. Ha az 1715-ös névsorból kivesszük a Csordás, a Kondás neveket, mert ezek láthatóan élő foglalkozásnevek és feltételezzük, hogy viselőik tótok, akkor is a népesség jelentős része magyarnak tetszik.

Jellegzetesen tót nevűek a Kopcsák, a Pitlik, a Hlebocsányi 1715-ben, az Obczosky, a Kübek, a Cserny, a Szklenár, a Marász, a Hudecz, az Opaterny, a Bellak, a Dedinszky stb. 1720-ban és a Csiszmár, Mladoniczky stb. 1728-ban.

Ezekből az összeírásokból az is megállapítható, hogy a környékről beköltöző, esetleg szintén szlovák eredetű emberek családnevei elszlovákosodóban voltak: Acsiánszky (1720), Hrtyán (1728). Ezeket a neveket Acasai és Hartyáni alakban kellett volna írni a magyar nyelv szerint, de nyilván így diktálták őket, szlovákosan az összeíró biztosnak.

Anélkül, hogy a családnevekből a nemzetiségre nézve pontos következtetés volna levonható, mégis tendenciaszerűen megállapíthatjuk a következőket. Csömör legelső betelepülői 1715-ben nagyrészt magyarok, kisebb részt tótok, majd további betelepülések sorával a tótság meghatározó többségre jut. A későbbi betelepülők a környék tót (szlovák) jellegű településeiről – Acsa, Csóvár, Hartyán, Maglód stb. – érkeztek, tehát már nem közvetlenül a Felvidékről.

A XVIII. században a külső szemlélő számára, legyen az tudós vagy környékbeli magyar, egy jellegzetesen szlovák falu Csömör, amelyik azonban mindenképpen kétnyelvű volt már az első telepesek megérkezése óta. A nemzetiségi meghatározások természetesen nem azt kellett kiemelni, hogy magyarok is éltek Csömörön, hiszen ez teljesen természetes volt a Gödöllői dombságon, hanem azt, hogy Csömörön a lakosság nagyobb része tótul beszélt a XVIII-XIX. században.

b. A magyarok

A jellegzetes magyar nevek, az Ördög (1715, 1720, Jerdeg 1728), a Bak (1715), a Veres (1715, 1720, 1728) stb. között külön csoportot képeznek a foglalkozásnevek, a Dudás (1715, 1720, 1728), a Gulyás (1720, 1728), a Juhász (1720, 1728), a Kardos (1715, 1720, 1728), a Káposztás (1720, 1728), a Kovács (1720, 1728), a Szabó (1715, 1720, 1728), a Szűcs (1715) stb. Más településeken is megfigyelhető, hogy a szlovák beköltözők között zömében magyarok végzik a mesterségeket, illetve őket fogadja fel a község a kovács műhelybe, csordásnak, gulyásnak, juhásznak stb.

Természetesen ez a munkamegosztás sem volt kizárólagos, jó példa erre Csizmár Márton csizmadia (1721, 1728, 1732), akinek leszármazói 1741-ben, 1743-ban ugyan Csizmadiának mondták magukat magyarosan, de 1752-ben megint csak Csizmárnak mondták magukat valamennyien. Végül 1760-ban együtt szerepel a Csizmár és a Csizmadia név, valószínű, hogy az eredetileg egyazon szlovák eredetű család egyik ága nevében is végleg elmagyarosodott. Természetesen minden kényszer nélkül!

Magyarok később is költöztek be Csömörrre, ha kisebb számban is, mint a szlovákok, vagy szlovák eredetűek. Bakó Lőrinc 1740-ben érkezett Komárom megyéből, Varga András 1741-ben jelenik meg összeírásban, Takács János takács 1742-ben jött Udvarnokról (Nyitra m.), Szegedi István 1752-ben jelenik meg először csömöri összeírásban. Ebben az évben a már említett Varga András a csömöri kocsmáros. A Szuhai család 1752-ben tűnik fel Csömörön, 1760-ban pedig a Kállai család stb. Kókai család 1732-ben Csömörön lakott ugyan, de rövidesen továbbállt, mert nem szerepel a névsorokban.

c. A németek

Az első német Csömörön valószínűleg Éder János uradalmi juhász 1748-ban. Ebben a korban a pásztorok között feltűnően sok német volt. A szegényebbje és a mozgékonyabbja a helyváltoztatásra alkalmas urasági szerződéses pásztorkodást választotta minden nemzetiségből.

Éder János azonban éppen gyökeret eresztett Csömörön, mert 1752-1760 között is jelen van (valószínűleg tovább is!), mint juhos gazda, összesen 50 saját juhval, 2 lóval és 6 pozsonyi mérő búzavetéssel 1760-ban. Furman János is 1752-ben tűnik fel a jobbágy-összeírásban. Schrám György német jobbágy 1760-ban szerepel először. Ez a három német család az első Csömörön.

Az 1831. évi kolerajárvány ismét áldozatokat követelt Csömörön is. Ezután a budai hegyvidék több német kapása költözött be a faluba, mert vonzotta őket az ekkorra már jó hírnévnek örvendő szőlőhely nyújtotta megélhetés.

d. A cigányok

A cigányok az összeírások alkalmával is nehezen megfogható etnikum volt. Mária Terézia korában kísérelték meg, hogy számukat megállapítsák, hogy letelepedésre bírják őket. Nagyrészt sikertelenek voltak ezek a kísérletek, melyek főleg a cigányok beilleszkedni nem akarásán buktak el.

A kuruc kor végén megkezdődött a cigányok muzsikálása, korábban ez nem volt tapasztalható. Czinka Panna volt a történelmi értelemben első név szerint nevezett cigány hegedűs a magyar világban. A szatmári béke (1711) után azonban már tömeges méreteket öltött a cigányok hegedülése és tovább tartott a magyarok citerajátéka.

Mindezeket azért kell előre bocsátanunk, hogy a Csömörön 1741-1743-ban összeírt Hegedős Jánosról feltételezhessük, ő volt az első cigányzenész a faluban. Az 1760-as összeírásban szereplő Hegedűs Mihályról meg is jegyezték, hogy cigány. Az utóbbi valóban zenész is volt, mert a cigányok esetében a családnevek fokozottabban estek egybe a foglalkozással, mint a magyarok és tótok körében.

Ha már zenéről esett szó, meg kell említeni az 1715-ben összeírt Dudás Márton az első betelepülők közül, özvegye 1721-1726-ban még jelen volt Csömörön, a fiúk Dudás Pál 1726-tól szerepel a forrásokban.

Feltételezhetően dudán játszottak a család férfitagjai, akár tótok, akár magyarok voltak is.

A Csömörön valóban letelepedett első cigány család a Kecskés (Ketskés) volt. Nevükből arra következtethetünk, hogy kecskét tartottak, ez a tejelő állat még e század elején is a szegény ember tehene volt. A Kecskés család leszármazási rendjét is összeállíthatjuk két forrás segítségével 1768-tól kezdve.

e. A zsidók

A XVIII. században még nem települt be egyetlen zsidó család sem Csömörrre. ez egyben azt is jelzi, hogy a jellegzetesen zsidó foglalkozások, házaló kereskedő, szatócs, pálinkafőző bérlő stb. nem jelentek meg a faluban, illetve ha mégis volt ezekre igény, azokat más nemzetiségűek és vallásúak végezték. Grassalkovich Antal és utódai fogadtak be ugyan zsidókat birtokaikra, de alapjában véve nem támogatták őket. Ezzel is magyarázható, hogy a Grassalkovichok községeiben a zsidók létszáma átlagban pár fő volt. Csömörön 1804-ben találunk egy családot, ennek tagjai az elsők.